

Prof. dr hab. Stefan M. Kwiatkowski

Warszawa, 2.08. 2023 r.

Akademia Pedagogiki Specjalnej

im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

Instytut Pedagogiki

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Angeliki Lenart

*pt. Praca socjalna jako działalność pedagogiczna w opinii pracowników
socjalnych województwa lubelskiego w świetle koncepcji pedagogiki ogólnej
Dietricha Bennera*

Promotor: Ks. Prof. dr hab. Marian Nowak

Promotor pomocniczy: dr hab. Piotr Magier

Rozpatrywanie pracy socjalnej z perspektywy pedagogiki ogólnej Dietricha Bennera jest koncepcją oryginalną. Uważam, że podjęcie problematyki relacji między działalnością charakterystyczną dla pracy socjalnej, a działaniami pedagogicznymi będącymi jej elementami jest ze wszelkich miar uzasadnione.

Doktorantka już we *Wstępie* przedstawia swoje zamierzenia analityczne i badawcze – formułuje cele (teoretyczny, poznawczy i praktyczny) oraz określa drogi prowadzące do ich realizacji - w kolejnych rozdziałach konsekwentnie zbliża się do holistycznego ujęcia problemu scharakteryzowanego w tytule rozprawy. Rozdziały te tworzą spójną strukturę, są logicznym układem obejmującym:

Rozdział I. Działalność pedagogiczna jako praxis ludzka w ujęciu Dietricha Bennera

Rozdział II. Koncepcja pedagogiki ogólnej Dietricha Bennera

Rozdział III. Praxis pracy socjalnej w świetle koncepcji Dietricha Bennera

Rozdział IV. Metodologia własnych badań empirycznych

Rozdział V. Cechy pracy socjalnej jako praxis pedagogicznej z odniesieniem do koncepcji Dietricha Bennera

Jest to struktura przyjęta w naukach społecznych dla rozpraw o charakterze teoretyczno-empirycznym.

W rozdziale I „Działalność pedagogiczna jako praxis ludzka w ujęciu Dietricha Bennera” Doktorantka wyjaśnia podstawowe kategorie wyróżnione przez tego autora. Szkoda, że nie uzasadnia w tym miejscu dlaczego właśnie prace Dietricha Bennera stanowią podstawę teoretyczną przeprowadzonych badań. Wprawdzie rodzajem uzasadnienia są analizy kategorii zaproponowanych przez Bennera, ale należałoby oczekiwać jednoznacznego stanowiska odnośnie jego teorii w konfrontacji z poglądami innych pedagogów, a w rezultacie odpowiedzi na pytanie: co wyróżnia jego pedagogikę? Takiej odpowiedzi nie uzyskujemy z przytoczonego wywiadu z roku 2011, w którym rozróżnia on cztery podstawowe pojęcia pedagogiczne stanowiące fundament jego pedagogiki ogólnej (s. 23-24). Pod cytowanymi stwierdzeniami Bennera mogłoby się podpisać szerokie grono pedagogów. Wyrażam nadzieję, że przedstawione wątpliwości zostaną rozwiane przez Doktorantkę podczas obrony rozprawy doktorskiej. Poza tą uwagą mającą w dużej mierze charakter redakcyjny, uważam, że treści rozdziału dotyczące działalności pedagogicznej w ujęciu Dietricha Brennera są bardzo kompetentnie przedstawione i opatrzone merytorycznymi komentarzami – z licznymi odniesieniami do właściwie dobranej literatury pedagogicznej. Uwagę zwraca szczególnie sposób analizy działania, zgodnie z humanistycznym pytaniem: kim staje się człowiek pod wpływem działania? (s. 29). Doktorantka próbuje na nie

odpowiedzieć dogłębnie prezentując podejście Karola Wojtyły do problematyki pracy i doświadczenia człowieka na jego drodze do człowieczeństwa. Akcentuje znaczenie sprawczości człowieka w procesie dokonywania zmian w otaczającej go rzeczywistości. Odnosi się także do sprawnego działania, do aktywności podmiotu działającego – zgodnie z ogólną teorią sprawnego działania Tadeusza Kotarbińskiego. Następnie przechodzi od wychowania w duchu prakseologicznym do społeczno-pedagogicznej specyfiki działalności w zakresie pracy socjalnej oraz jej związków z pedagogiką społeczną. Rozwija tę myśl przedstawiając metodykę i charakter działalności pracownik socjalnego, z wyróżnieniem metod pracy z indywidualnym przypadkiem, metod pracy grupowej oraz metod organizowania środowiska.

Rozdział II jest poświęcony analizie koncepcji pedagogiki ogólnej Dietricha Bennera. Doktorantka prezentuje i komentuje poglądy Bennera na temat wychowania, a szczególnie na interakcje między dorastającymi a dorosłymi. Odnosi się do możliwości bezpośredniego przełożenia teorii na praktykę zwracając uwagę, że „naruszenie granicy między teorią, a praxis, winno dokonywać się za pośrednictwem wychowawcy w jego działaniu” (s. 58). Na podkreślenie zasługuje fakt, że Doktorantka w sposób niezwykle przejrzysty przedstawia zasady myślenia i działania pedagogicznego Dietricha Bennera: zasadę ukształcalności, zasadę wezwania do własnej aktywności, zasadę transformacji społecznej i zasadę niehierarchicznego i ateleologicznego układu różnych rodzajów praxis w ramach zindywidualizowanej humanitas (s. 59-61). W dalszej kolejności odnosi się do opracowanego przez Bennera niehierarchicznego układu całokształtu ludzkiej praxis, w tym do cech pedagogicznej praxis. Z pedagogicznego punktu widzenia istotne w tym obszarze są relacje między wychowawcą a wychowankiem (stosunek władzy) oraz nauczaniem i uczeniem

się z bezpośredniego doświadczenia a nauczaniem i uczeniem się za pośrednictwem instytucji pedagogicznych (s. 73-76).

Bezpośrednie nawiązanie do koncepcji pedagogiki ogólnej Dietricha Bennera w kontekście praxis pracy socjalnej znajdujemy w rozdziale III. Doktorantka syntetycznie ujmuje genezę i historię pomocy społecznej i na tej podstawie prowadzi rozważania o współczesnej pracy socjalnej i jej związkach z pedagogiką. Z analizy zadań pracownika socjalnego przechodzi do jego kwalifikacji. Procedura: zadanie – kwalifikacje jest właściwa dla badań nad standardami zawodowymi w różnych zawodach. W badaniach tego rodzaju określa się jakie kwalifikacje są niezbędne do realizacji wyróżnionych zadań zawodowych. Wydaje się, że w przypadku pracowników socjalnych można było również zastosować z powodzeniem ten schemat. Wówczas podrozdział 3.3 byłby bardziej czytelny. Dobrze się stało, że Doktorantka wyeksponowała znaczenie etycznego działania pracowników socjalnych - odwołując się do Kodeksu Etycznego Polskiego Towarzystwa Pracowników Socjalnych. Etyczność w tym zawodzie jest niezbędnym warunkiem podejmowania decyzji mających na celu dobro człowieka. Dotyczy to również wsparcia rodzinnego, rozpatrywanego z perspektywy podstawowych funkcji rodziny. Jako swoiste podsumowanie poruszanych zagadnień Doktorantka przedstawia i wyczerpująco omawia modele pracy socjalno-wychowawczej z rodziną, z uwzględnieniem pracy podczas trwania pandemii COVID-19.

Rozdziały I-III stanowią teoretyczną część rozprawy doktorskiej mgr Angeliki Lenart. Jest to część przygotowana bardzo starannie, z licznymi odniesieniami do literatury pedagogicznej. Doktorantka nie tylko zaprezentowała koncepcję pedagogiki ogólnej Dietricha Bennera i możliwości wykorzystania jej do analizy praxis pracy socjalnej, ale uczyniła to z myślą o prowadzonych badaniach. Dzięki

temu teoria nie pozostała odrębnym bytem, ale tworzy wraz z empirią spójną całość.

Część empiryczną otwiera rozdział IV, w którym Doktorantka przedstawiła „metodologię własnych badań empirycznych”. Właściwszym określeniem byłoby: „założenia metodologiczne badań własnych”. W ramach owych założeń zostały sformułowane cele – teoretyczny, poznawczy i praktyczny (jest to powtórzenie ze *Wstępu*) oraz problem główny, zdekomponowany na 4 problemy szczegółowe (w postaci pytań). Każdemu z pytań szczegółowych została przyporządkowana hipoteza szczegółowa (s. 121-122). Nie mam do nich zastrzeżeń, podobnie jak do układu zmiennych niezależnych i zależnych oraz do ich wskaźników (s. 123-24). Zastosowane w badaniu metody, techniki i narzędzi badawcze są konsekwencją przyjętej strategii ilościowej. Stąd wybór metody sondażu diagnostycznego, techniki ankiety i narzędzia w postaci kwestionariusza ankiety. Doktorantka wskazuje, że jako uzupełnienie badań ilościowych zostały wykorzystane możliwości, jakie dają badania jakościowe, ale nie przedstawia konkretów w tej materii – ogranicza się jedynie do przytoczenia definicji badań jakościowych i podejścia hermeneutyczno-fenomenologicznego (s. 132-134). Konkretne są natomiast informacje o organizacji i przebiegu badań oraz o kryteriach doboru osób badanych – chociaż można było wyjaśnić na czym polegał losowy dobór próby (s. 136). W mojej ocenie rozdział „metodologiczny” został opracowany poprawnie – uwzględniono w nim i opisano wszystkie elementy procedury badawczej.

Niewątpliwym walorem recenzowanej rozprawy doktorskiej mgr Angeliki Lenart są analizy wyników badań zamieszczone w rozdziale V. Są one zaprezentowane w sposób bardzo czytelny (tabele i opisy ich zawartości). Dotyczą odpowiedzi na pytania związane z kolejnymi problemami

szczegółowymi. Dzięki temu uzyskujemy klarowny obraz opinii badanych pracowników socjalnych w takich kwestiach, jak:

- praca socjalna a wskaźnik praxis, jakim jest mowa,
- praca socjalna a wskaźnik praxis, jakim jest wolność,
- praca socjalna a wskaźnik praxis, jakim jest historyczność,
- praca socjalna a wskaźnik praxis, jakim jest płęć,
- kompetencje pedagogiczne w zawodzie pracownika socjalnego,
- cechy pracy socjalnej o charakterze pedagogicznym,

a także dane diagnostyczne na temat:

- metod i modeli socjalno-wychowawczych w pracy socjalnej,
- pedagogicznego charakteru pracy socjalnej,
- działań wychowawczych pracowników socjalnych.

Wyniki badań w wyróżnionych wyżej obszarach zostały poddane analizie statystycznej uwzględniającej poziom i rodzaj wykształcenia respondentów. Doktorantka opatrzyła ją merytorycznymi komentarzami, wskazującymi na bardzo dobrą znajomość koncepcji pedagogiki ogólnej Dietricha Bennera i umiejętne wykorzystanie jej do interpretacji omawianych zagadnień.

Zwieńczenie badań stanowią: synteza i wnioski natury pedagogicznej. Jest to istotny fragment dysertacji. Doktorantka odnosi się w nim do przyjętych hipotez szczegółowych, udowadniając na podstawie wyników badań, że uzyskane wyniki potwierdzają je.

Reasumując: jestem przekonany, że rozprawa doktorska mgr Angeliki Lentart jest oryginalnym rozwiązaniem problemu naukowego, a Doktorantka wykazała

